

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

ГОД. I, БР. 1
ШТИП, 2016

VOL. I, NO 1
STIP, 2016

ПАЛИМПСЕСТ

**Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања**

PALIMPSEST

**International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research**

**Год. I, Бр. 1
Штип, 2016**

**Vol. I, No 1
Stip, 2016**

ISSN 2545-3998
<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Гурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, United States of America
Tole Belcev, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercrusse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Даница Гавриловска–Атанасовска (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, Македонија
ISSN 2545-3998

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Marija Leontik (Turkish language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, Macedonia
ISSN 2545-3998

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice per year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

- 11** ПРЕДГОВОР
Проф. д-р Виолета Димова, прв декан на Филолошкиот факултет во Штип
FOREWORD
Prof. Violeta Dimova, the first Dean of the Faculty of Philology in Stip

ЈАЗИК / LANGUAGE

- 15** **Marija Kusevska**
DESCRIBING SPEECH ACTS FROM CROSS-CULTURAL
AND INTERLANGUAGE PERSPECTIVE
- 27** **Costanza Geddes da Filicaia**
“TIRINNANZI” O “TYRYNNANZY”? IL *GIORNALINO DI GIAN
BURRASCA* E LA GRAFFIANTE IRONIA ONOMASTICA DI LUIGI
BERTELLI
Costanza Geddes da Filicaia
“TIRINNANZI” OR “TYRYNNANZY”? THE *GIORNALINO DI GIAN
BURRASCA* AND LUIGI BERTELLI’S MORDANT IRONY ON NAMES
- 37** **Paolo Orrù**
STRATEGIE DISCORATIVE DELL’INFORMAZIONE TELEVISIVA NEL
DISCORSO SULLE MIGRAZIONI, ALCUNI APPUNTI LINGUISTICI
SUL CASO ITALIANO
Paolo Orrù
DISCOURSIIVE STRATEGIES OF THE TV INFORMATION IN THE
DISCOURSE ABOUT MIGRATIONS, SOME LINGUISTIC POINTS
REGARDING THE ITALIAN CASE
- 53** **Марија Гркова**
ОСВРТ КОН УСВОЈУВАЊЕТО НА ГРАМАТИЧКИТЕ КАТЕГОРИИ
КАЈ ИМЕНКИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ
Marija Grkova
REVIEW OF THE ACQUISITION OF THE GRAMMATICAL CATEGORIES
OF NOUNS IN MACEDONIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

- 67** **Марија Ѓорѓиева-Димова**
ИНТЕРПРЕТАТИВНИ ОСЦИЛАЦИИ МЕЃУ ТЕКСТОТ И КОНТЕКСТОТ
Marija Gjorgjieva Dimova
INTERPRETATIVE OSCILLATIONS BETWEEN TEXT AND CONTEXT

- 81 Весна Мојсова-Чепишевска**
 КУЛТУРНАТА ДРУГОСТ НИЗ „ТЕЧНИОТ ГОВОР“ НА ПОЕТСКИОТ
 ЗБОР И ФОТОГРАФИЈАТА
 Vesna Mojsova Chepishevskа
 THE CULTURAL DIFFERENCE THROUGH “THE FLUENT SPEECH” OF
 THE POETIC WORD AND PHOTOGRAPHY
- 93 Ивица Максимовски**
 СЕМАНТИКАТА И СИМБОЛИКАТА
 ВО „ЛОША ТЕТКА И ДРУГИ РАСКАЗИ“ ОД КОВИЛОСКИ
 Ivica Maksimovski
 SEMANTICS AND SYMBOLISM
 IN “BAD AUNT AND OTHER SHORT STORIES” BY KOVILOSKI
- 101 Nazlı Rânâ Gürel**
 NECİP FAZIL KISAKÜREK’İN BİR ADAM YARATMA
 ADLI PİYESİNDE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR
 Nazlı Rana Gurel
 CRITICAL APPROACH FOR ‘TO CREATE A MAN’ BY NECİP FAZIL
- 109 Ivona Stojanovska**
 BAHRÎ VE DİVANI
 Ivona Stojanovska
 BAHRI AND HIS DIVAN
- 119 Славчо Ковилоски**
 ЗАПИСИТЕ НА КУЗМАН ШАПКАРЕВ ЗА МАШКО-ЖЕНСКИТЕ
 ОДНОСИ И МАКЕДОНСКОТО ОБИЧАЈНО ПРАВО
 Slavcho Koviloski
 KUZMAN SHAPKAREV’S RECORDS OF MALE-FEMALE RELATIONS
 AND MACEDONIAN CUSTOMARY LAW
- 127 Луси Караниколова-Чочоровска**
 СУДБИНСКАТА ЕНЕРГИЈА НА ПОЕТСКАТА РЕЧ (ЗА ПОЕТСКАТА
 СУДБИНА НА ГАНЕ ТОДОРОВСКИ, АТАНАС ВАНГЕЛОВ И ТОДОР
 ЧАЛОВСКИ)
 Lusi Karanikolova-Chochorovska
 THE DESTINAL ENERGY OF THE POETIC WORD (FOR THE POETIC
 DESTINY OF GANE TODOROVSKI, ATANAS VANGELOV AND TODOR
 CHALOVSKI)
- 135 Miruna Craciunescu**
 RÉACTIVATION D’UN IMAGINAIRE DU XVIIIE SIÈCLE DANS LES
ILLUSIONS PERDUES D’HONORÉ DE BALZAC
 Miruna Craciunescu
 IN SEARCH OF A COLLECTIVE IMAGINARY OF THE 18TH CENTURY IN
 BALZAC’S *LOST ILLUSIONS*

149 Eva Gjorgjievska
MARCEL PROUST ET LES PERSONNAGES JUIFS DANS *ALA RECHERCHE DU TEMPS PERDU*
Eva Gjorgjievska
MARCEL PROUST AND THE CHARACTERS OF JEWS IN THE NOVEL *IN SEARCH OF LOST TIME*

161 Искра Тасевска Хаџи-Бошкова
БИОГРАФИЈАТА НА КУЗМАН ШАПКАРЕВ ВО СВЕТЛИНАТА НА БИОГРАФСКИТЕ ДИСКУРСИ
Iskra Tasevska Hadji Boshkova
KUZMAN SHAPKAREV'S BIOGRAPHY IN THE CONTEXT OF BIOGRAPHICAL DISCOURSES

КУЛТУРА / CULTURE

173 Diego Poli
MATTHEW RICCI - LI MADOU: A DIALOGUE ACROSS CULTURES

185 Петар Намичев, Екатерина Намичева
ТРАНСФОРМАЦИЈА НА КУЛТУРНАТА МЕМОРИЈА ПРЕКУ ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО МАКЕДОНИЈА
Petar Namicev, Ekaterina Namiceva
THE TRANSFORMATION OF CULTURAL MEMORY THROUGH THE TRADITIONAL ARCHITECTURE IN MACEDONIA

199 Стојанче Костов
ВЛИЈАНИЕТО НА ШКОЛАТА НА ИГОР АЛЕКСАНДРОВИЧ МОЈСЕЕВ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ФОЛКЛОРНИ АНСАМБЛИ
Stojance Kostov
THE INFLUENCE OF THE SCHOOL OF IGOR ALEXANDROVICH MOJSEYEV IN THE MACEDONIAN FOLK DANCE ENSEMBLE

207 Јане Јованов, Катерина Ромашевска
АЗБУКА НА ЧЕШКИТЕ РЕАЛИИ
Jane Jovanov, Katerina Romashevaska
ALPHABET OF CZECH REALITIES

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

213 Igor Rižnar
BLENDED LANGUAGE LEARNING AND FLIPBOARD IN HIGHER EDUCATION

225 Mahmut Çelik, Ümit Süleymani
MAKEDONYA'DA 'TÜRK YAZI DİLİ TARİHİ' KONUSUNU ÜNİVERSİTE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMLERİNDE "ROL OYNAMA (DRAMATİZASYON) YÖNTEMİYLE ÖĞRETİMİ"

Mahmut Çelik, Ümit Süleymani
THE HISTORY OF TURKISH WRITTEN LANGUAGE TAUGHT AT
UNIVERSITY DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
IN MACEDONIA WITH ROLEPLAYING (DRAMATIZATION) METHOD

237 Fausto Maria Greco
UN PERCORSO DIDATTICO DI INTERCULTURALITÀ ATTRAVERSO LA
NARRATIVA DI FABIO GEDA
Fausto Maria Greco
A DIDACTIC ITINERARY TOWARDS INTERCULTURALITY THROUGH
THE NARRATIVE OF FABIO GEDA

251 Snezana Petrova, Sevda Lazarevska
L'IDENTITE CULTURELLE ET LES APPROCHES ET PRATIQUES
INTERCULTURELLES DANS L'EDUCATION
Snezana Petrova, Sevda Lazarevska
CULTURAL IDENTITY AND INTERCULTURAL APPROACHES IN
EDUCATION

259 Brikena Xhaferi, Gezim Xhaferi
THE ROLE OF CALL IN FOSTERING LEARNER AUTONOMY – A STUDY
CONDUCTED AT SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY IN TETOVO

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

269 François Schmitt
COMPTE-RENDU : «FANTASTIKA (NIELEN) V TALIANESKEJ LITERATURE»
(« LE FANTASTIQUE DANS LA LITTÉRATURE ITALIENNE ET AILLEURS),
PAR EVA MESAROVA
François Schmitt
REVIEW: » «FANTASTIKA (NIELEN) V TALIANESKEJ LITERATURE»
(FANTASTIC IN ITALIAN LITERATURE AND ELSEWHERE), BY EVA
MESAROVÁ

ДОДАТОК / APPENDIX

275 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

Весна Мојсова-Чепишевска**КУЛТУРНАТА ДРУГОСТ НИЗ „ТЕЧНИОТ ГОВОР“
НА ПОЕТСКИОТ ЗБОР И ФОТОГРАФИЈАТА**

Апстракт: Овој текст се однесува на исчитувањата на неколку збирки поезија од современата македонска книжевна сцена, со посебен акцент на заедничкиот проект на Елена А. и Лилика С. насловен како „#ПоезијаБезЛактоза/#ФотографијаБезЛактоза“ (2015) кои преку еден свој постангажман, но и со една доволно смела поставтономија, на еден свој оригинален медиумски облик сакаат и посакуваат овие стихови да се читаат како вода, овие фотографии/ цртежи/ ликовни и дизајнерски обликувања да нè измиваат како вода, зашто водата е господарка на **течниот говор**. Овој поим „течен говор“, позајмен од Гастон Башлар, се однесува на говорот во кој нема застој, на трајниот и непрекинат говор кој го омекнува ритамот, но и кој ги сведува меѓусебно различните ритмови на една рамномерна, еднолична материја. Потребата за еден таков „течен говор“ произлегува од проблемот на **културната другост која ја носат со себе и длабоко во себе самите автор(к)и**.

Клучни зборови: *современа македонска поезија, течен говор, културна другост.*

1. Вовед

Стануваме сè повеќе свесни дека живееме во **култура на отелотворени слики**, дека се наоѓаме во период кога сериозно се менува концептот на онтологијата, а со тоа и на самиот човек, на самата култура, на целокупната хумана историја. Книжевноста не престанува да биде студен медиум кој копнее за жешки ефекти. Но, ефектите на тој студен медиум стануваат толку топли, дури и жешки што се веќе вжарени како никогаш досега. Слабоста или студеноста, односно јакоста или врелоста на виртуелниот реализам зависи од степенот на постоењето и автентичноста на реалниот свет во однос на симулакрумните светови. Општествените и природните простори, пред сè, се манипулираат со различни постапки на мистификација на објективните факти, со пародиски и гротескни извртувања, со карикатурални преувеличувања, со бришење на разликите помеѓу реалните и фиктивните настани, едноставно со **деконструкција на симболичкиот свет и неговите вредности**. Тоа е **симулакрулно очудување**, при што препознатливата реалност пред очите на читателот се придвижува/ одлетува во друг, надреален простор. Тоа е, всушност, „очудување на реалната стварност во царството на симулациите и симулакрумите“, вели Дубравка Ораиќ-Толиќ (2005, стр. 223). Всушност,

културата на 21 век станува еден вид пространа платформа на која комуницираат различните медиуми на уметничка експресија (литературата, музиката, сликарството, фотографијата, филмот). „Ако интертекстуалноста, најкусо речено е поим со кој се покажува дека не постои 'чист' идентитет на текстот и дека во секој 'нов' текст се впишуваат траги (цитати, цитирани културни и естетски кодови, 'културни откршоци', клишеа, дискурси) од други, претходни или истовремени текстови, тогаш интермедијалноста е поим кој покажува дека ниеден медиум не е 'чист' во смисла на својот идентитет и дека тој може да 'цитира' (симулира) својства на други медиуми“. (Андоновски, 2011, стр. 98).

Така сликите/ цртежите, поточно **ликовното писмо на Миро Масин**, почнувајќи од самата корица па сè до последниот лист на збирката ја засилува синестезијата на **поетското писмо од 36 љубовни песни** создавани во период од шест години (1995-2001) „Стажирајќи за светец“ (Скопје: Независни писатели на Македонија, 2008) на **Игор Исаковски**. Или исклучителна појава е необичното визуелно дообликување на стиховите кое го направи **Владимир Мартиновски** во своите „Квартети: за читање, гледање, пеење и слушање“ (Скопје: Кликер, 2010), кој ја доби и престижната награда *Браќа Миладиновци* за збирка меѓу две *Струшки вечери на поезијата*. Поезијата добива посебен медиумски облик и во **стиховите на Методиј Златанов** насловени како „Осмиот ден – безгласница“ (Скопје: Три, 2010) која содржи осум циклуси дадаистичка поезија, што тој ги презентира на изложбата во *Кабаре Волтер* во Цирих, Швајцарија, во мај 2010 година, заедно со **словенечкиот сликарски колектив Ирвин**. Поезијата во оваа книга е омаж на творештвото на Хуго Бал, еден од родоначалниците на европската авангарда уметност. Секако, тука е и збирката поезија и фотографии „Apocalypse“ од Џабир Мемеди Дерала (Скопје: Shortcut Production & Културна установа Блесок, 2011) конципирана од **45 песни на англиски јазик и 19 илустрации**.

Во овој контекст е и новото искуство кое зрачи од збирката „Честичка свесност“ (Скопје: 2014) на **Дијана Петкова**. Таа својата страст за малите, незабележителни нешта кои се дел од секој наш живот ја подредува или ја омеѓува/ зауздува во **сто хаику песни**. Во ваквата организација на песните (100 = 10 x 10) кои дишат во еден диптих со десетте (10) **црно-бели акварели** (не сметајќи ја онаа првата која е ликовен пандан на самиот наслов на збирката, како и онаа што е на корицата која дише во ритам на песната-есенција: „Горе небото,/ долу земјата, а јас/ и ти – помеѓу“ сместена, пак, на опачината на книгата), ненаметливо избива на површина симболиката на десетката. Акварелите во оваа збирка на Петкова се во најголем број дело на **академскиот сликар**, и нејзин животен сопатник, **Тони Шулајковски**, како и на ликовните уметници **Касиопеја Наумоска**, **Симонида Филипова Китановска** и **Емил Шулајковски**. На тој начин оваа збирка промовира

една оригинална збирка на хаиги или нуди една македонска верзија на хаигата. Секој од елементите (и сликата, а во овој случај акварелот, и текстот) во хаигата го задржува сопствениот идентитет, но прикажани заедно (сплотени во една нова целина) тие продуцираат нови естетски ефекти и побогати значења. Така читателот-гледач и гледачот-читател се исправаат пред една сложена естетска комуникација, зашто едновременно треба да се восприемат и пораките од вербалниот (хаику) и од визуелниот текст (акварелот).

2. Стихот и фотографијата во симбиоза

Заедничкиот проект на Елена А. и Лилика С. насловен како „#ПоезијаБезЛактоза/ #ФотографијаБезЛактоза“ му пркоси на еден друг интердисциплинарен проект и тоа поради **дестилираната и исклучителна женска енергија**. Тоа е „Реденик“ (Скопје: Или-или, 2008) на авторките **Верица Милосављевиќ**, која е задолжена за стиховите и **Елена Дишлиеска**, која е виновна за илустрациите, цртежите, фотографиите или поточно за целокупниот дизајн на ова издание. Акцентот во поезијата на Милосављевиќ е ставен врз нејзината визуелност, како и врз лексичкиот фонд кои се засилени со дизајнот на Дишлиеска, но и врз математичката заокруженост како еден постмодернистички рецепт за добро читање. Милосављевиќ нè принудува да ја читаме песната од сите страни, нè мотивира да ја разгледуваме песната отстрана, да ги броиме и изброиме нејзините стихови, да ја движиме самата книга странично за да прочитаеме, да ја превртиме на глава, да ја вртиме во круг за да стигнеме во/ до центарот на зборовите/ смислата... Таа, покрај симетријата која ја произведува Хармонијата, на едно креативно ниво го инволвирала и Хаосот. Песните ја менуваат и формата, го трансформираат обликот и во тоа нејзино поигрување препознаваме нешто од калиграмите на Аполинер. На лексичко ниво¹ читателот е заведен од ритамот на зборовите. Паралелизмот е најдоминантна стилска фигура во оваа збирка. Речиси секој збор е одново и одново пресоздаван или искористен преку префиксите, инфиксите и суфиксите до својот максимум. Ако една од техниките на постмодернизмот се пермутациите и „претерувањето“ (во една постмодернистичко-афирмативна, а никако во пејоративна смисла на зборот), тогаш тие се неверојатно доминантни во оваа збирка на Милосављевиќ. Тоа се забележува и на полето на дизајнот, па така Дишлиеска дозволува оваа книга да „вришти“ од бои!

---

¹ Во еден период од развојот на македонската современа поезија со ваков тип јазични игри се среќаваме во поезијата на Гане Годоровски. Да се потсетиме на неговите *Песни за жената* и *Делнично будење на градот* каде што овој јазичен виртоуз практично низ ритам и игра создаде нови зборови.

Но, по што е толку посебно изданието „#ПоезијаБезЛактоза/#ФотографијаБезЛактоза“? Поезијата повеќе не е, да се изразиме во еден архаичен манир, само „мртво/ црно писмо на бела книга“. Фотографијата, т.е. фотографирањето, тргнувајќи од етимологијата на зборот, не е повеќе само „цртање во светлина“. А што е? Една комбинацијата на некогаш и сега? Едно преплетување на традицијата со модерното, на нашето со туѓото, на животот овде со животот онде?

„#ПоезијаБезЛактоза/ #ФотографијаБезЛактоза“, е животна приказна на две девојки/ жени, т.е. на сите жени на светов, во која авторката преку магијата-мастило и авторката преку магијата-фотографски објектив, ни се обраќаат.

Зошто овие авторки не се потпишани со полно име и презиме? Дали овие авторки сакаат да останат не(до)откриени? Или пак „бараат“ од нас (читателите), да се обидеме да ги откриеме? Дали ова збирка допира длабоко во проблемот на припадноста? Зошто ПоезијаБезЛактоза? И зошто на оваа ПоезијаБезЛактоза се надоврзува и една ФотографијаБезЛактоза?

Лактозата е млечен шеќер и најмногу се среќава во млекото, а преку таканареченото млечно киселинско вриење, учествува во добивањето различни млечни производи. Но, исто така, некои луѓе страдаат од **лактозна интолеранција** која е, всушност, состојба на неможност или намалена способност на варење на млечниот шеќер, на лактозата, која предизвикува надуеност, мачнина, тегобност, грчеви, па дури и тенка столица. Во тој контекст, авторките како да посакуваат овие нивни експресии да ги примиме без никаква потешкотија, поточно нивните експресии да не ослободат од секаков вид надуеност, мачнина, тегобност, грчеви. Низ својот постангажман, но и со една доволно смела поставтономија изразена низ оригинален медиумски облик сакаат и посакуваат овие стихови да се читаат како вода, овие фотографии да не измиваат како вода, зашто водата е господарка на **течниот говор**. Овој поим, „течен говор“, се однесува на говорот во кој нема застој, на трајниот и непрекинат говор кој го омекнува ритмот, но и кој ги сведува меѓусебно различните ритмови на една рамномерна, еднолична материја. Штом детето ќе научи да зборува, тогаш, како што вели Тристан Цара во „Каде пијат волците“: „една навалица од бујни речни води му ја полни сувата уста“ (цитирано според Башлар, 1997, стр. 249), за малку понатаму да додаде дека од сите елементи токму **водата е „најверното огледало на гласовите“** (според Башлар, 1997, стр. 250, означеното е мое). Ако се тргне од констатацијата, вели Гастон Башлар, дека секоја течност е вода, а секоја вода е мајчинска или поконкретно секој напиток е мајчино млеко, тогаш логички следува дека секоја вода е млеко, така што и оваа #ПоезијаБезЛактоза колку и да инсистира да биде обезлактозена, таа е токму спротивното – со многу лактоза!!! Така што колку оваа #ФотографијаБезЛактоза цели кон обезлактозени слики и бои (иако

техниката е црно-бела), таа е „како вода за чоколада“ (како во романот на Лаура Ескевил). Потребата за еден таков „течен говор“ произлегува од проблемот на **културната другост** која ја носи со себе и длабоко во себе самата Елена А., на која се надоврзува една сосема поинаква културна другост, онаа на Лилика С., студентка на Катедрата за преведување и толкување на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Збирката се отклучува со зборовите со кои Елена А. ја открива најголемата причина за раѓањето на овие стихови, кои гласат: „Ин меморијам / На мојата сакана баба Лена (16.06. 2014)“ (2015, стр. 3). Потоа авторката ни се обраќа со АПЕРИТИВ (кој симулира предговор) или предговор кој симулира аперитив. Во **менито на својот живот** авторката им се обраќа на сите жени кои ја донеле на овој свет (на своите баби и на мајка си), но и на својата сестра, на другарките, пријателките, професорките, сосетките, но и на жените работнички, домаќинки, на сите љубовници, сопруги, самохрани мајки, сексуални работнички, вдовици, разведени... Со овие зборови на искреност таа манифестира вистинска почит кон сите жени. Оваа посвета е од бесценето значење за самата авторка, зашто таа го дефинира нејзиното постоење, но и нејзиното растење и осознавање на сопственото „јас“.

Содржината на збирката е **конципирана како Мени 16**, организирано во четири целини: Предјадења, Главни јадења, Десерти и Пијалаци. Секоја песна е двојно именувана, еднаш од страна на поетесата преку самиот наслов, а пред тоа и од страна на фотографката преку стихот, извлечен од таа песна, кој бил инспирација за фотографијата. И така ред фотографија, ред стихови, ред фотографија, ред стихови ... Сè до ДИГЕСТИВОТ кој се испива наместо поговор или до поговорот кој симулира дигестив.

Секое јадење преку хипертекстуалноста го добива вистинското значење. Така, малите рецепти поместени во долниот дел на страницата како фусноти се однесуваат на оние за нас помалку познатите јадења како гвакамолето, емпадната, или пиерогите. Преостанатите се дел од македонската кујна и култура, така што се доста добро познати. Но, доколку оваа збирка сака да биде претставена на една читателска публика, подалеку од Балканот, па и во Европа, но и подалеку од Европа, тогаш домашните специјалитети како грав манџа, веганска турли тава, или егејска пита, ќе „бараат“ соодветен хипертекст. Но, која читателска публика е „странска“ а која „домашна“ за оваа безлактозна збирка? Ова **разновидно интернационално мени** е симбол на **интернационалноста што длабоко во себе ја носи самата авторка**. Затоа и таа многу прецизно ги наведува сите оние кои се дел од нејзиниот идентитет и кои се главните „виновници“ за оваа нејзина поетска експресија. Па затоа вели дека тие стихови им ги посветува:

„На мојата **егејска баба** Лена, на чиј скут ги слушав приказните за волкот и лисицата, а подоцна и историјата на многу **егејски жени**. На

мојата **полска баба** Регина која иако ја преживеа Втората Светска Војна, никогаш не престана да се смее и да ме полни со позитивна енергија. На мојата **полска мајка** Јоланта, за која Македонија стана втор дом, која во мене ја поттикна љубовта кон читањето и слободата на мислата. На мојата **полуполска, полумакедонска сестра Ивона**, со која ги споделувам моментите на билингвалност, бинационалност, на некој наш полско-македонски сленг и измислени зборови присутни и во оваа книга. (...) На мојот **егејски татко** Мичо и на сите оние мажи кои ги сакаат овие жени“ (2015, стр. 5, означеното е мое).

Симболите на „нашата“ и „туѓата“ култура се преточени во едно. А идентитетот на Елена А. очигледно е во шареноликоста. Секоја песна е едно сеќавање, еден миг, еден миг од еден живот... и еден проблем од сопствениот идентитетски профил. Хипертекстуалност заплискува кога Елена А. своите поетски слики ги придвижува низ: Бутел 1, Скопје Север, Охрид, Егејска Македонија, но и низ Холандија, Романија, Сантјего, Мајорка, Сан Диего, Тихуана, Америка, Мексико... И сите тие се нераскинлив дел од една приказна/ едно пеење за животот и припадноста. Сите тие се со посебно емотивно значење за авторката. Или пак посочувањето на писателите и нивните дела од латиноамериканскиот свет како: Пабло Неруда, Габриел Гарсија Маркес, Делија дел Карил, Малинче, Сор Јуана, Хуана Мануела Горити, Мерцедес Кабељо де Карбонера, Росарио Касетљанос, Алфонсина Сторни... како и на ликовите од некои книжевни дела: Тита, Селестина...

Фотографиите на Лилика С. се претставување и дополнување на позијата на Елена А., и обратно. Тогаш кога фотографиите се прелеваат во поезија и поезијата во фотографија, се случува една фасцинација. Едноставно, реалноста преминува во имагинарност. Голо женско тело, дојки во преден план, лице покриено со темна коса, раце кренати во поза на предавање. Над оваа фотографија уште еднаш истата, но во помала форма, фотографија, или пак огледало, во огледалото истата таа девојка на повеќе делови. Под фотографијата стиховите: „Го сечам на два дела, два еднакви сочни дела“ (2015, стр. 88). Ова е реалното, она што го гледаме. Зборовите од Елена А. се објаснуваат со фотографијата на Лилика С. **Фотографиите стануваат синоним на зборовите.** Дојките (кои се во преден план), освен како еротски симбол, се и слика која го манифестира зазорот од јавната изложеност на жената во одредена ситуација и положба. Рацете кренати во положба на предавање го отсликуваат односот кон оние кои се околу оваа разголена девојка, или ја покажуваат предаденоста и поврзаноста на моето „јас“ и начинот со преостанатите исти како мене. Во овој случај овие раце се предаваат на очајот во животот без да се борат, но тоа може да се протолкува и како предавање на убавината на животот. Темната коса се доживува како симбол на женственоста, но и како една прикриена сексуалност. Но, таа претставува истовремено и сензуалност, копнење, нежност и страст истовремено. Таа претставува и „здравје“ на

внатрешното битие. Оваа темна коса која е кадрава и неуредна како да ја симболизира конфузијата или емотивната растроеност и изгубеноста. Многу често таа е метафора за неуспехот кога се во прашања обидите за решавање на одредени проблеми и носење на животни одлуки. Значи, Лилика С. со оваа фотографија ги храни зборовите на Елена А. Таа ја потврдува животната одлука на Елена А.: „Го сечам на два дела, два еднакви сочни дела“. И ја претставува анимата и анимусот на разголеното тело. И тогаш реалното (огледувањето на сопственото јас, сликата за себе, и љубовта кон истото), преминува во имагинарно... (Елена А. / Лилика С., 2015, стр. 88, Фотографија).

„Фотографиите опредметуваат: настанот или предметот го претвораат во нешто што може да се поседува. А фотографиите се еден вид алхемија, зашто се признаени како просирен извештај за реалноста“. (Сонтаг, 2006, стр. 82). Фотографијата во својата суштина е „фиксирана“ слика или „скаменето“ сеќавање (Мартиновски, 2007, стр. 190).

Интересно е дека на овие *БезЛактозни* (црно-бели) фотографии присутни се само жени или женски (голи или разголени) тела. Символиката на женските тела во збирката насочуваат кон едно разоткривање на егото во неговата вистинска форма. Како нешто што контролира, а не е во согласност со психата во целост. Тие можеби претставуваат некој скриен дел од самите нас. Или пак самата анима (душата) во која за Јунг се раслојува *личното* од *колективното* несвесно. Тој ја означува анимата како една психолошка функција во која се остварува врската помеѓу свесното и несвесното. И анимусот (духот), кој претставува несвесна машка фигура како компензирана свест кај жената. Во својот есеј „Некои аспекти на расказот“, Хулио Кортасар пишува:

„...успешната фотографија претпоставува претходно внимателно ограничување, делумно наметнато од смаленото поле што го опфаќа објективот и од обликот во кој фотографот естетски го користи тоа ограничување. (...) ...фотографот или раскажувачот е принуден да избере и да ограничи една слика или настан кој е означен, којшто не само што вреди сам по себе, туку е и кадарен да дејствува врз гледачот или читателот како еден вид *отворање*, квасец што ќе ги насочи разумот и чувствата кон нешто што оди многу подалеку од визуелната или книжевната анегдата содржана во фотографијата или во расказот“. (цитирано според Мартиновски, 2007, стр. 192-193).

Оттаму и прашањето: Дали оваа фотографска безлактозност е опис на женскоста?! – Дефинитво да! Но, тоа е и кодирана порака за начинот како жените да ги сфатат и прифатат другите жени. Како мажите полесно да ги сфатат жените. И на крај, како жените да се сфатат и прифатат самите!

На задната страна од корицата на ова исклучително издание пишува:

„#ПоезијаБезЛактоза/ #ФотографијаБезЛактоза“ е заеднички проект на Елена А. и Лилика С. Во него заедно ја истражуваат **темата на женственоста и женскоста**, преку поезијата и фотографијата. Проектот се обидува да изнесе на виделина разноразни женски ликови жртви на родово насилство, на војни и на принуден егзил. Жените во оваа книга се маргинализирани субјекти кои постојано се испитуваат, преиспитуваат и експериментираат, со себе но и со општеството околу себе, поставувајќи најразлични прашања околу идентитетот, околу јазикот, околу нивната инклузивност/ ексклузивност во одредени социјални сфери. Поезијата и фотографијата се место во кое овие жени добиваат глас, препознатливост, во кои стануваат исклучително видливи со што добиваат можност за вистинско самоспознание“.

„...Фотографиите ги насочуваат врските, и служат како тотеми за обвиненија: поверојатно е дека чувството ќе се искристализира околу фотографијата отколку како јазичен слоган. А фотографиите помагаат да се конструира – и го исправаат – нашето чувство за подалечно минато, со постхуман шок издејствуван преку ширење на тука непознати фотографии. Фотографиите што секој ги препознава денес се составен дел од она за што општеството избира да мисли или изјавува дека избрало да мисли. Овие идеи ги нарекуваме 'сеќавања', и тоа е, на долги патеки, фикција“.
(Сонтаг, 2006, стр. 87).

Фотографиите, тврди Вирџинија Вулф, не се аргументи, тие едноставно се сирово искажан факт упатен кон окото. Вистината е дека тие не се „едноставно“ ништо, а сигурно не се разгледуваат како факти. „Окото е поврзано со мозокот; мозокот со нервниот ситем. Овој систем ги испраќа своите пораки во телото преку секое сеќавање од минатото и сегашното чувство“. Оваа „измама“ на фотографиите им овозможува да бидат и објективна снимка и лично сведочење, и верна копија или препис на некој вистински миг од реалноста и интерпретацијата на таа реалност – подвиг кон кој литературата долго тежнееше, но никогаш не можеше да го оствари во оваа буквална смисла...“ (Сонтаг, 2006, стр. 31).

Неизбежно е да се спомене уште нешто – фуснотите во кои е прикажан страсниот дијалог помеѓу Елена А. и Весна (рецензент и поддржувач) на целата безлактозна збирка. Во нив зрачи чувството кое авторката го доживува во татковината, особено заради искреноста на пријателството со Весна. Во дел од песните, пак, се чувствува едно студенило, и сериозен страв кој го иницира можниот забрав. Особено заборавањето на мајчиниот/ матичниот јазик, како кога вели: „Велам сладко а не слатко/ кое беше правилно?“ (Елена А. / Лилика С., 2015, стр. 90). Овој дијалог е инициран од потребата за дополнувања (дообјаснувања) на одредени изрази и зборови, кој произведува корекции обележани со црвена боја. Имено, годините на „емиграција“ на авторката, годините во кои таа говори други јазици (туѓи/ свои), оставаат траги во нејзиниот македонски стандарден јазик, така што таа чувствува и зор од

својата отуѓеност од своештината, од отуѓеноста од македонскиот (татковиот) јазик (зашто полскиот ѝ е мајчин) која се отчитува во неточно напишаните зборови низ збирката како: поДсмеваш, слаДко, оДкако, поДсетам, како и низ зборовите што не постојат во македонскиот јазик како: вигорен, барбекју, булинг. Но, главната поетска слика се развива низ призмата на сознанието дека сè уште не е сè фрлено во заборав. Токму во тој правец се јавува и потребата заборавот да се преточи во спомен преку влогот на Лилика С. Така, сè она што Елена А. не успева да каже со ЗБОРОТ, го доискажува Лилика С. со СЛИКАТА/ ФОТОГРАФИЈАТА. Така, она „јас“ на Елена А. кое е микс од „јас-дома“ и „јас-надвор“ се дополнува, се додефинира, па понекогаш и рedefинира со фотографијата на Лилика С.

3. Заклучок

Дали без лактоза значи без идентитет? Дефинитивно, НЕ! Без лактоза е зашто авторката има лактозна нетолеранција која емоционално, а не генетски, ја наследува од својата егејска баба, па вели: „Од како те нема/ Јас престанав/ Да пијам напитки со лактоза/ Зашто чувствувам дека душата ми ја иритираа/ Срцето ми го подувуваа/ И ми предизвикуваа/ Гадење“. (Елена А./ Лилика С., 2015, стр. 128).

Оваа „#БезЛактознаПоезија“ го отвора и прашањето за домот. Според Жилбер Диран, домот е симбол на интимноста на себеизградбата. (Шелева, 2005, стр. 11). Но, прашањето е: Каде ѝ е домот? Дали онаму каде што е родена, или таму каде што се чувствува дома? А каде „вистински“ се чувствува дома? Со оглед на тоа што Елена А. сака „македонската“ публика да ја сфати/ прифати, (веројатно) таа го чувствува Скопје и Македонија за својот дом, иако добри 16 години некои други простори се нејзини домови (како некои места и градови во Полска, Шпанија и Америка). Но, нејзините стихови „вриштат“ од љубов кон оној дом што го наоѓа секаде.

Франц Кафка, ќе рече: „Во моето семејство јас сум поголем странец одошто кој било странец би можел да биде“.

Драги Михајловски, во својство на колумнист: „Не ме собира во ниедна партија, тесна ми е темава, нацијава, државава“.

Раде Шербетија: „Не знаев да останам. Ниту во градовите, ниту во сопствената куќа. Светот е толку проклето мал“. (Шелева, 2005, стр. 11)“.

Потрагата по сопственото „јас“ сирка од секој стих, истекува од секоја фотографија. Модерните/ современите Ева и Лилит, сегашните девојки и жени, писателки и фотографки, авторки како да говорат со зборовите на Елена А., како да се отсликуваат во/ преку фотографиите на Лилика С. Оваа нивна исповед именувана како „#ПоезијаБезЛактоза/ #ФотографијаБезЛактоза“ упатува на еден свој постангажман, но и на една доволно смела поставтономија, на еден свој оригинален медиумски облик на поезијата и фотографијата.

Литература

- Андоновски, В. (2011). *Обуцција на теоријата. Том 1: Жива семиотика*. Скопје: Галикул.
- А. Елена / С. Лилика. (2015). *#ПоезијаБезЛактоза/ #ФотографијаБезЛактоза*. Скопје: Матица македонска.
- Башлар, Г. (1997). *Водата и соништата*. Скопје: Табернакул.
- Бодријар, Ж. (2001). *Симулакруми и симулација*. Скопје: Магор.
- Дерала, Ц. М. (2011). *Arcalypse*. Скопје: Shortcut Production & Културна установа Блесок.
- Златанов, М. (2010). *Осмиот ден – безгласница*. Скопје: Три.
- Исаковски, И. (2008). *Стажирајќи за светец*. Скопје: Независни писатели на Македонија.
- Мартиновски, В. (2010). *Квартети: за читање, гледање, пеење и слушање*. Скопје: Кликер.
- Мартиновски, В. (2007). Фотографијата и раскажувачките постапки на Хулио Кортасар. *Споредени триптиси*. Скопје: Магор, 189-194.
- Мартиновски, В. (2014). Хаигата како интермедијален крстопат во „Небеска раскница“ на Искра Донева. <http://okno.mk/node/35059> (преземено на 15. 05. 2016).
- Милосављевиќ, В./ Дишлиеска, Е. (2008). *Реденик*. Скопје: Или-или.
- Мојсова-Чепишевска, В./ Крстевски, Д. (2009). Зборот наспрема сликата. *Блесок / Shine*. Скопје: бр. 69 (<http://www.Blesok.com.mk>).
- Мојсова-Чепишевска, В. (2015). *Семеен албум*. Скопје: Матица македонска.
- Мојсова-Чепишевска, В. (2009). Телото меѓу текстуализирањето и молкот. <http://www.ff.ucg.ac.me/njegos/Z1/Vesna%20Mojsova.pdf> (преземено на 18. 01. 2016).
- Oraić-Tolić, D. (2005). Virtualni realizam – hrvatski post-postmodernizam. *Muška moderna i ženska postmoderna*. Zagreb: Naklada Ljevak, 207-265.
- Ораиќ-Толиќ, Д. (2009). Машка модерна и женска постмодерна. *Мираж 22*. (<http://www.mirage.com.mk/tekst.asp?lang=mac&tekst=212>).
- Ораиќ-Толиќ, Д. (2010). Типови модерен субјект. Мажи со женски родови црти. *Мираж 24*. (<http://www.mirage.com.mk/tekst.asp?lang=mac&tekst=255>).
- Петкова, Д. (2014). *Честичка свесност*. Скопје.
- Сонтаг, С. (2006). *За страдањето на другите*. Скопје: Темплум.
- Шелева, Е. (2005). *Дом / Идентитет*. Скопје: Магор.

Vesna Mojsova Chepishevska

**The Cultural Difference through “The Fluent Speech”
of the Poetic Word and Photography**

Abstract: This text is related with the readings of **several poetry collections from the contemporary Macedonian literature scene**, with a special accent of the mutual project of Elena A. and Lililka S. named as „#ПоезијаБезЛактоза / #ФотографијаБезЛактоза“ (#PoetryWithoutLactose / #PhotographyWithoutLactose”) (2015), which through one post-engagement and as well as with one courageous post-autonomy in an original media shaped way want and desire these verses to be read as fluent as water, these photographs/drawings/art and design shapes to cleanse us as the water does it because water is the master of the **fluent speech**. This definition “fluent speech”, borrowed from Gaston Bashlar, is related to a speech, in which there is no stopping, a continuous and unremitting speech which softens the rhythm, but joins the different rhythms in one equal, monolithic substance as well. The need of this “fluent speech” arises from the problem of the cultural difference which the authors carry inside and deep down within themselves.

Keywords: *Contemporary Macedonian poetry, fluent speech, cultural difference.*

